

ТЕМА 2. УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII ст.

Основні особливості соціально-економічного розвитку

Швидке зростання магнатського землеволодіння через збільшення попиту на сільськогосподарську продукцію на західноєвропейських ринках. Перетворення землевласниками своїх господарств на фільварки. Зростання площі оброблюваних земель унаслідок господарського освоєння окраїн.

Регіоном найбільш розвиненого землеробства були Белзщина, Холмщина, Волинь, Західне Поділля й частково Галичина.

Зростання виробництва товарів на продаж у сільському господарстві.

Поява значної кількості нових міст і містечок. Найбільшими за кількістю населення були Львів (15—18 тис. жителів) та Київ (15 тис.). Міста поділялися на державні (королівські) і приватні. Близько 80 % міст перебували у приватній власності або належали церкві.

У містах цього часу існувало понад 300 ремісничих спеціальностей. Зростає кількість позацехових майстрів-«партачів».

Розпочинається перехід до мануфактурного виробництва, використання вільнонайманої робочої сили.

Зростає кількість малоземельних і безземельних селян, відбувається закріпачення селянства.

У містах із розвитком ремесла, промислів і торгівлі поглиблюється соціальне розшарування.

Переважну більшість населення складали українці. Основними національними меншинами були євреї, поляки, литовці, росіяни, білоруси, молдавани, угорці, вірмени, греки. Заможні іноземці займалися торгівлею, орендою маєтків і промислів, викупом мит.

Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні

Риси	Особливості прояву
Глибокий розкол між прихильниками обох церков у суспільстві	Унаслідок Берестейської унії відбувся фактичний розкол Київської митрополії на дві церкви: визнану польською владою «з'єднану» і «нез'єднану» — напівлегальну, не визнану владою і патронами-католиками

Одразу після унії польська влада поставила православне духовенство поза законом	15 грудня 1596 р. король Сигізмунд III видав універсал із вимогою до всього православного духовенства і віруючих приєднатися до унії
Визнання польською владою законності греко-католицької церкви не задовольнило її єпископат	Греко-католицьке духовенство не отримало обіцяних місць у сенаті через опір польської аристократії
Польські можновладці силою відбирали церкви й монастирі у православних	Насильницькі дії стосовно православної церкви спричиняли опір її прихильників. Зокрема, київський воєвода князь К-В. Острозький за підтримки православної шляхти не допустив передачу Києво-Печерської лаври греко-католикам
Розгортання православними братствами боротьби з церковною унією	Члени братств складали протести стосовно протиправних дій греко-католиків та їхніх протекторів на сеймики і сейм Речі Посполитої, вели процеси за церковне майно, подавали відповідні матеріали сеймовим послам
Поширення творів полемічної літератури, у яких засуджувалася церковна унія	Послання афонського ченця І. Вишенського, твір невідомого автора «Апокрисис або відповідь на книжки про собор Берестейський», «Тренос» Мелетія Смотрицького та ін.
Укладення союзу про спільну боротьбу між православними і протестантами	У травні 1599 р. за ініціативою Віл енського братства православна і протестантська шляхта на спільній нараді у Вільні уклала акт про конфедерацію (тимчасове об'єднання і спільні дії) стосовно захисту своїх прав на богослужіння і недоторканність церков та їхніх маєтностей
Сеймова форма боротьби православних за свої права	Єдиноможливий законний шлях боротьби за відновлення православної церкви. Православні послы погрожували зірвати сейм 1597 р. Разом із протестантами зірвали

	роботу сеймів 1601 і 1603 рр. Примусили владу піти на певні поступки: 1607 р. Рішення сейму про те, що православні посади і маєтності мають надаватися лише за згодою їх засновників. Не повинно чинитися перешкод православним у вільній відправі богослужінь. Церковні православні братства зберігали свої права і привілеї; 1609 р. Визнання сеймом існування в Речі Посполитій як греко-католицького, так і православного духовенства. Утиски будь-кого з них повинні каратися на державному рівні; 1618 р. Заклик сейму про те, що православні мають право вільно відправляти богослужіння і нікого з них не можна силою примушувати змінювати віру
Протиріччя між здобутим сеймовою боротьбою формальним і фактичним станом православної церкви в суспільстві	На місцях стосовно православних продовжувалося свавілля і насильство, монастирі та церкви відбиралися і передавалися греко-католикам, православна шляхта обмежувалася в правах, православне міщанство не допускалося до участі в роботі магістратів
Українське козацтво виступило на захист православної церкви	Козацтво захищало православних і допомагало їм відстоювати свої церкви з їхніми маєтностями. Військо Запорозьке стає колективним членом Київського братства

Загальна характеристика становища греко-католицької церкви

Становлення греко-католицької церкви відбувалося за підтримки польської влади і Папи Римського. Часто супроводжувалося утисками і насильством над православними.

Греко-католицька церква виступила з ініціативою до православної церкви про примирення (1621 р., пропозиції Й.-В. Рутського). Унаслідок

загострення протистояння між православними і греко-католиками досягти порозуміння не вдалося.

За «Пунктами заспокоєння обивателів Корони і Великого князівства Литовського руського народу грецької релігії» греко-католикам гарантувалося право на ту частину українців і білорусів, що визнали унію. Вони отримували сім єпархій, а православні — п'ять.

Митрополит Іпатій Потій (1599—1613 рр.) активно залучав до унії духовенство і шляхту. 1603 р. приєднав до греко-католицької церкви 50 родів волинської шляхти. Заснував у Вільні першу греко-католицьку семінарію та школу в Бересті.

Митрополит Й.-В. Рутський (1613—1637 рр.) провів реформи устрою греко-католицької церкви.

У 30-х рр. XVII ст. становище греко-католицької церкви ускладнилося. Польська влада, розчарована невдалими спробами об'єднати всіх українців та білорусів, була змушена піти на діалог із православною церквою, яка зберігала вплив і значення.

Основні заходи діяльності митрополита Й.-В. Рутського щодо зміцнення греко-католицької церкви

Домігся від Папи Римського права для греко-католицьких ченців навчатися у західноєвропейських католицьких семінаріях.

Для того щоб перешкодити полонізації українців та білорусів, 1615 р. за дозволом Риму зніціював зрівняння статусу греко-католицьких та єзуїтських шкіл.

1617 р. за зразком католицького чернецтва і на підставі уставу св. Василів здійснив реорганізацію греко-католицького чернецтва. Монастирі, що визнали унію, було об'єднано в єдину Конгрегацію св. Трійці, незалежну від єпископів й очолювану виборним протоархімандритом.

За наполяганням митрополита ченці-василіяни засновували школи майже при кожному своєму монастирі.

Неодноразово захищав греко-католицьку церкву перед польським королем, представниками Папи Римського, в урядових і церковних польсько-литовських колах, у виступах на сеймах.

Розпочав переговори з владиками відновленої 1621 р. православної церкви про порозуміння «однієї Русі з другою» і можливе створення у Речі Посполитій окремого Київського патріархату для об'єднаної православної і

греко-католицької церков, підпорядкованої Риму Але проти цього виступили польська влада, Папа Римський і українське козацтво.

За заслуги перед греко-католицькою церквою ще за життя з пошаною титулувався «атлантом Унії» і «підпорою Церкви».

Зміни становища православної церкви у 20—30-х рр. XVII ст.

Риси	Характеристика
Відновлення православної ієрархії Київської митрополії	1620 р. під час приїзду до Києва єрусалимського патріарха Феофана в обхід польської влади було висвячено новий православний єпископат. Це стало можливим завдяки підтримці Київського братства і запорозьких козаків
Боротьба за визнання православної ієрархії Київської митрополії у Речі Посполитій	На сейм 1620 р. представники Віденського братства вперше подали до посольської ізби прохання про легалізацію нововисвяченої православної ієрархії. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний на сеймі пообіцяв, що козаки нададуть підтримку у війні з турками за умови задоволення цього прохання. Загалом було отримано згоду. Боротьба продовжувалася на всіх наступних 12 сеймах, що відбувалися протягом 1623—1631 рр.
Легалізація православної ієрархії владою Речі Посполитої	На елекційному сеймі 1632 р., скликаному для обрання нового короля, православні послы за підтримки протестантів заявили, що не обговорюватимуть державних справ, поки не будуть задоволені їхні вимоги. На сеймі було прийнято «Пункти заспокоєння обивателів Корони і Великого князівства Литовського руського народу грецької релігії», за якими й було легалізовано (тобто офіційно визнано) існування православної церкви та її ієрархії

Основні заходи діяльності митрополита Петра Могили щодо зміцнення православної церкви

Боротьба з порушеннями церковних канонів при введенні в духовний сан і отриманні своїх посад єпископами. Займав принципову позицію — без дозволу митрополита ніхто не має права посісти єпископську кафедру.

Підпорядкування владі митрополита й обмеження канонічними засобами шляхетських вольностей єпископів.

Посилення контролю за духовенством та станом церковного життя: за рядовим духовенством у парафіях наглядали «протопопи» та «візитатори», єпископів і монастирі контролювали «митрополичі намісники».

Відновлення соборного життя: запровадження щорічного скликання єпархіальних соборів для вирішення нагальних поточних проблем.

Запровадження екзаменів на знання пастирських обов'язків для священиків.

Створення наприкінці 1634 — на початку 1635 р. митрополичої «консисторії» — церковного судового органу, що ліквідував звичай вирішення тяжб серед духовенства світськими судами.

Упорядкування стосунків із братствами: обмеження деяких з їхніх претензій, примус рахуватися з владою митрополита.

Проведення ретельної перевірки щодо дотримання церковних канонів у минулому під час призначення всіх рядових священиків і видання їм нових свідоцтв із детальним визначенням обов'язків.

Послаблення негативного впливу права патронату на церковну організацію: вимоги чітко визначити права й обов'язки патронів, закріплення парафій за впливовими патронами із православної шляхти або братствами, відмова висвячувати на церковні посади негідних осіб, запропонованих патронами.

Упорядкування чернечого життя й організації монастирів: прийняття Київським Собором 1640 р. нового монастирського уставу.

Приділяв значну увагу розробці питань православної догматики. Написав «Євхаристіон, або Требник» (1646 р.), у якому визначилися догмати і обряди православної церкви, великий полемічний твір «Літос, або Камінь» (1644 р.), «Анфологійон, або Молитви і повчання душекорисні» (1636 р.).

Митрополитом та його сподвижниками було підготовлено новий православний Катехізис — «Православне ісповідання віри», що був затверджений Київським церковним собором 1640 р., а 1643 р. патріархами

Константинопольським, Александрійським, Антіохійським та
Єрусалимським.

Доба морських походів українського козацтва

Дата	Подія
1602 р.	Козаки на 30 чайках і кількох відбитих у турків галерах вийшли у Чорне море і під Кілією розгромили турецький флот
1606 р.	Здобуття козаками Варни, найбільшої турецької фортеці на західному узбережжі Чорного моря, яка вважалася неприступною
Дата	Подія
1608 р.	«Дивовижними хитрощами» запорозькі козаки здобули, зруйнували й спалили Перекоп
1609 р.	Козацькі чайки з'явилися біля стін турецьких придунайських фортець Ізмаїл, Кілія та Білгород
1614 р.	Козацький флот із 40 чайок, очолюваний гетьманом П. Сагайдачним, здолав Чорне море і напав на Трапезунд, а потім, рухаючись у західному напрямку, спустошував узбережжя. Штурмом було взято Синоп, спалено зброю і весь турецький флот, що стояв у гавані
1615 р.	Флот П. Сагайдачного у складі 80 чайок і 4 тис. козаків підійшов до Босфора й атакував Стамбул
1616 р.	П. Сагайдачний із величезною флотилією зі 150 чайок, 7 тис. козаків розбив турецький флот під Очаковом, пішов на фортецю Кафа і взяв її в облогу. За кілька днів фортецю було здобуто і спалено
1620 р.	Узимку козацький флот здійснив похід на Білгород і Кілію. Звільнено 3 тис. невільників, що потрапили в турецький полон у битві під Цецорою

1621 р.	У травні козаки завдали поразки турецькому флоту під Трапезундом. У першій половині липня козаки знову розбили турецький флот, спалили в Стамбулі вежу замку Єдикуле, де колись сидів ув'язнений турками князь Самійло Корецький, і спустошили узбережжя під Палатою
1624 р.	Улітку козаки здійснили один із найблискупіших походів на Стамбул. Тричі висаджувалися на узбережжі, брали велику здобич і поверталися додому

Діяльність гетьмана реєстрового козацтва П. Конашевича-Сагайдачного

Назва	Характеристика
Політична	Козацьке військо було перетворене на регулярне військове формування, суттєво збільшено кількісний склад козацького флоту У гетьманській діяльності керувався прагматизмом, шляхом переговорів та компромісів із польським урядом намагався обстоювати інтереси українського народу Організовані П. Конашевичем-Сагайдачним успішні воєнні походи проти турків і татар привернули увагу до козаків у Європі
Політична	1618 р. приєднався до «Ліги міліції християнства», мета якої — боротьба з Османською імперією 1620 р. надіслав посольство до московського царя із проханням прийняти козаків на службу
Просвітницька	Разом із Військом Запорозьким вступив до Київського братства, забезпечивши його захист і підтримку За сприяння П. Конашевича-Сагайдачного в Києві утворився культурний осередок, до якого належали І. Борецький, Є. Плетенецький, К. Сакович, М. Смотрицький та ін.

	У зверненнях до польського уряду вимагав офіційного визнання православної церкви та надання їй прав і привілеїв За його вирішальної участі було відновлено православну ієрархію у Речі Посполитій Великі суми грошей заповів школам Львівського і Київського братств
Військова	Як полководець відзначався схильністю до активних наступальних дій і широкого використання фактора раптовості Уславився вдалими морськими і сухопутними походами на володіння Османської імперії і Кримське ханство 1618 р. разом із великим козацьким військом брав участь у поході королевича Владислава на Москву У битві під Хотиним (1621 р.) очолював 40-тисячну козацьку армію, яка, приєднавшись до польських військ, відіграла вирішальну роль у розгромі турків

Хотинська війна 1621 р.

Хотинська війна 1621 р. — збройний конфлікт між Османською імперією та Річчю Посполитою, що був складовою польсько-турецької війни 1614—1621 рр. Завершився поразкою Туреччини.

Наслідки війни

Кримське ханство і Туреччина зобов'язувалися не нападати на українські та польські землі. Річ Посполита брала на себе обов'язок заборонити козакам судноплавство по Дніпру і не допускати походів запорожців до Криму і Туреччини.

У результаті героїчних дій українських козаків у битві під Хотиним було розвіяно міф про непереможність турецької армії.

Були взяті під сумнів плани подальшого завоювання Османською імперією європейських країн.

Спричинила внутрішню кризу в Османській імперії (повсталі яничари 1622 р. вбили султана Османа II).

Сприяла активізації визвольної боротьби слов'янських народів проти турецького поневолення.

Українські й польські землі були врятовані від завоювання турками.

Особливості становища в Україні у 20—30-х рр. XVII ст.

Активне запровадження шляхтою і магнатами фільваркових господарств, що супроводжувалося позбавленням селян землі та особистої свободи.

Швидке зростання в Україні землеволодіння польських магнатів - Потоцьких, Замойських, Калиновських, Конецпольських та ін. Обурення козаків-реєстровців, які повернулися з Хотинської війни, тим, що їхні господарства розорені магнатами.

Національно-релігійні та економічні утиски православного українського населення.

Відмова козаків, виключених із реєстру після завершення Хотинської війни, виконувати накази королівських урядників стосовно повернення під владу своїх старих господарів і старост та збереження ними військового устрою.

Розгортання масового покозачення різних верств населення як результату погіршення їхніх умов життя під владою поляків.

Явна і таємна підтримка опору козаків польській владі більшістю українського населення унаслідок того, що козацтво також відстоювало їхні інтереси.

Передумови козацьких повстань 20—30-х рр. XVII ст.

Конфлікт із польською владою унаслідок порушення козаками умов Хотинського миру (поновлення морських походів і втручання у справи Кримського ханства).

Рішення польської влади зменшити козацький реєстр із 40 тис. до 3 тис. осіб та повернення усіх виключених із нього до попередніх господарів.

Зіткнення інтересів козаків і польських землевласників у боротьбі за володіння південноукраїнськими землями, які намагалася привласнити шляхта.

Рішуча відмова Сигізмунда III задовольнити вимоги козаків, висловлені в петиціях 1621 і 1622 рр.:

- зобов'язувалися не нападати на володіння Османської імперії;
- прохання зберегти давні вольності;
- збільшити козацький реєстр;
- збільшити розмір платні;
- надати право селитися і користуватися своїми правами як на королівських землях, так і приватновласницьких (панських маєтках);
- вільно найматися з відома короля на службу до сусідніх християнських монархів;
- ліквідувати унію католицької і православної церков, узаконити православну церкву в Україні;
- заборонити розміщення на постій королівських військ на території Київського воєводства

Події козацьких повстань 20—30-х рр. XVII ст.

Дата	Керівники	Особливості
1625 р.	М. Жмайло	Охопило майже всю Наддніпрянщину. Польська влада намагалася силою ліквідувати «козацьку сваволлю» в Україні
1630 р.	Т. Федорович (Трясило)	Перший великий збройний виступ козаків, який мав національно-визвольну спрямованість: «боротьба за віру» і проти польсько-шляхетського панування
1635 р.	І. Сулима	Спроба запорожців завадити намаганням польської влади ізолювати Запорозьку Січ від решти українських земель
1637—1638 рр.	П. Бут, Я. Остряниця, Д. Гуня	Викликане спробами польської влади «очистити» реєстр Війська Запорозького від бунтівників. У відозвах козаки сповіщали про намір визволити «народ наш православний від ярма поневолення»

		і мучительства тиранського людського й для помсти за вчинені кривди...»
--	--	---

Куруківська угода 1625 р.

Куруківська угода — мирна угода, підписана 26 жовтня 1625 р. в урочищі Ведмежа Лоза біля Курукового озера коронним польським гетьманом С. Конєцпольським і козацькою старшиною, очолюваною гетьманом М. Дорошенком, якою завершився польсько-козацький конфлікт 1625 р.

Загальна характеристика	
Основні умови	Амністія усім учасникам повстання Збільшення козацького реєстру до 6 тис. осіб, з яких 1 тис. повинна була постійно перебувати на Запоріжжі (у залозі), щоб не допускати туди втікачів із панських маєтків, а решта — на волості. Реєстр мав бути складений протягом шести тижнів, але лише після того, як повстанці розійдуться по домівках
Основні умови	Встановлювалася річна платня за службу в сумі 60 тис. злотих і додаткові виплати старшині За реєстровими козаками зберігалось право обирати гетьмана, але затверджувати його мав король Реєстровцям дозволялося жити і володіти землею лише на державних землях (королівщинах). Ті, хто мешкав у шляхетських маєтках, повинні були їх залишити протягом дванадцяти тижнів Козаки, які запишалися поза реєстром, поверталися під владу панів Старшина зобов'язувалася не приймати до реєстру виключених із нього і придушувати всяке «свавільство» Козаки зобов'язувалися не втручатися в релігійні справи в Україні, відмовитись від морських походів і стосунків з іноземними державами

Основні наслідки і значення	Куруківська угода повинна була ізолювати реєстрове козацтво, яке перебувало на державній службі, від інших соціальних верств Створення шести територіальних полків — Корсунського, Черкаського, Переяславського, Чигиринського, Білоцерківського, Канівського — мало на меті примусити реєстровців виконувати функції поліції і боротися з визвольним рухом Польська влада не змогла добитися повного втілення в життя умов угоди. Полки реєстрового козацтва, утворені за наслідками угоди, відіграли в майбутньому роль основи адміністративно-територіального поділу Української козацької держави другої половини XVII—XVIII ст.
-----------------------------	---

Значення козацьких повстань 20—30-х рр. XVII ст.

Відстоювання українським козацтвом своїх станових прав і привілеїв уперше набуло форми національно-визвольної боротьби.

Козацтво на практиці довело свою здатність до виконання ролі провідника українського національно-визвольного руху.

Висунуті козаками гасла захисту православ'я, звільнення від кріпацтва і польського панування об'єднали представників різних станів українського суспільства — селян, міщан, православне духовенство.

Повстання започаткували новий етап в історії визвольного руху України.

Попри поразки повстань ідея національного визволення і необхідність боротьби за нього набула поширення в Україні.

Основні положення «Ординації Війська Запорозького, яке перебуває на службі Речі Посполитої» (постанова польського сейму, ухвалена в березні 1638 р.)

Скасовувалися «на вічні часи» всі права і привілеї реєстровців, «якими вони користувалися в нагороду за послуги, надані нашим предкам, і яких нині (вони) позбавляються внаслідок бунту».

Комісар мав складати присягу і підтримувати порядок у Війську Запорозькому, придушуючи будь-яке «свавільство козацьке».

Резиденцією комісара ставало місто Трахтемирів, а полковники мали проживати у своїх полках і не залишати їх без дозволу коронного гетьмана.

Реєстр складав 6 тис. козаків. До нього могли увійти ті, хто не брав участі у повстаннях. Усі виключені поверталися до свого попереднього стану.

Козакам-реєстровцям дозволялося мешкати лише на королівщинах у Корсунському, Черкаському і Чигиринському староствах. На Запоріжжя жоден козак не міг потрапити без свідоцтва, виданого комісаром.

Необхідність відбудови фортеці Кодак і постійне перебування у ній сильного гарнізону з польських вояків і найманців.

На посаду старшого Війська Запорозького (гетьмана) назавжди заборонялося обирати особу з козацького середовища. Замість нього за рекомендацією коронного гетьмана сеймом призначався королівський комісар.

Скасовувалася виборність старшини реєстру і козацьке судочинство. Полковники й осавули призначалися польською владою з представників польської або полонізованої шляхти. Лише сотників і отаманів обирали з козаків, відданих Речі Посполитій. Уся судова й військова влада в реєстрі належала комісару.

Міщанам і селянам під загрозою конфіскації майна заборонялося вступати до козаків і навіть видавати дочок заміж за козаків.

Реєстрові полки повинні були «по черзі виступати на Запоріжжя для захисту того регіону і для того, щоб перешкоджати татарам переправлятися через Дніпро». Вони також мали «попереджувати, щоб свавілля не переховувалося на островах і річках і звідти не відправлялось у морські походи».

Таємні статті передбачали створення при комісарі окремого реєстру з підвищеною платнею для попередження «свавілля».

«Ординація...» повинна була перетворити українське реєстрове козацтво на залежний і підпорядкований владі Речі Посполитої підрозділ. Він повинен був допомагати полякам підтримувати свою владу в Україні й захищати південні кордони Речі Посполитої.

Культура України в першій половині XVII ст.

Галузь	Характеристика
Освіта	Основним типом навчальних закладів, де здобували освіту діти українських міщан, козаків і духовенства, залишалися слов'яно-греко-латинські школи. Школи, як і раніше, засновувалися при братствах 1632 р. утворено Києво-Братський, або Києво-Могилянський колегіум — новий навчальний заклад вищого типу Збільшується кількість єзуїтських, протестантських і греко-католицьких навчальних закладів
Книговидання	Активно діяла друкарня Львівського Успенського братства Найбільшою в тогочасній Україні стала Києво-Печерська друкарня У Києві з'явилися перші приватні друкарні Діяли мандрівні (пересувні) друкарні, що переїздили до замовника з міста до міста
Літописання	Густинський літопис (складений бл. 1623—1627 рр., ймовірно, З. Копистенським), Київський літопис, Острозький літопис, Львівський літопис
Література	Продовжується розвиток полемічної літератури. Поява історико-полемічного памфлету невідомого автора «Пересторога» Полемічний твір «Тренос» («Плач») М. Смотрицького Виникли полемічна поезія («Скарга вбогих до Бога» невідомого автора), епіграмна поезія (засновником став Г. Смотрицький) Розвивалися ораторсько-проповідницька і мемуарна проза. Найвидатніший проповідник — К. Транквіліон-Ставровецький (Зизаній). Один із перших творів української мемуарної прози — спогади

	київського купця Б. Балики «Про Москву і про Дмитра, царка московського, неправдивого»
Театр	У 30-х рр. XVI ст. у Львівській братській і Київській лаврській школах була започаткована шкільна драма і театр Перша відома пам'ятка української великодньої драми — твір учителя Львівської братської школи І. Волковича «Роздуми про муку Христа Спасителя нашого», надрукований 1631 р. З'явилися перші містерії — духовні драми на біблійні сюжети Значної популярності набув мандрівний різдвяний ляльковий театр — вертеп
Музика	У церковній музиці давній знаменний (восьмиголосний) спів поступається місцем партесному (багатоголосному). Виникло нотне письмо У світській музиці з'явився новий жанр — кант (пісня для триголосного ансамблю або хору). Канти були повчальні, величальні, жартівливі тощо Розвивалася сольна пісня із супроводом Розвиток жанру інструментальної музики пов'язаний із музичними цехами в містах, які задовольняли побутові потреби міщан у музиці — грали на святах, похоронах тощо. У козаків також були військові музики. Найпоширенішими музичними інструментами були сурми, труби, котли, кобзи, торбани
Архітектура і містобудування	В архітектурі застосовуються елементи європейського стилю бароко, що поєднуються з місцевими елементами і приводять до виникнення своєрідного стилю українського, або козацького, бароко Видатними пам'ятками тогочасної церковної архітектури є церква Воздвиження в Дрогобичі, церква

	Миколи Притиска в Києві, Покровська церква в Сулимівці, П'ятницька церква у Львові Замість стінових замків, як раніше, стали споруджувати розкішні магнатські палаці, оточені бастіонами (замки у Збаражі та Підгірцях) У містобудуванні характерну для попередніх часів шахову сітку розташування вулиць поєднують із бастіонними укріпленнями Завдяки підтримці польської влади з'являються католицькі костьоли й монастирі
Скульптура	Розвиток надгробкової скульптури. Надгробки київського воєводи А. Киселя у с. Низкиничі на Волині, Я. і С. Жолкевських у костьолі в Жовкві
Живопис	Настінні розписи (фрески) у церкві Святого Духа у с. Потеличі, церкві Воздвиження у Дрогобичі. Розвиток іконопису У світському живописі провідне місце займає жанр портрету. Відомі майстри: М. Петрахович (портрет Варвари Ланчиш), Ф. Сенькович (портрети Станіслава Мнішека, Томата Замойського)
Гравюра	Поширення світського жанру гравюри. Перші світські гравюри з'явилися 1622 р. як ілюстрації до «Віршів на жалісний погреб... гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного» К. Саковича Відомий гравер-майстер Ілля, який від 1636 р. працював у Києві й виконав гравюри до «Требника» П. Могили й «Печерського патерика»